

Înt-aista sară,
 Înt-aista pită cu sare,
 În Marea Roșie țapa-le-oi.
 -O, Maică Sfântă,
 În Marea Roșie nu le țapa,
 În cosâță roșie nu le-nfunda,
 Că la Suraia le-om aduce,
 Înt-aiastă sară,
 Înt-aiastă pită cu sare,
 Gros, ca aluatu,
 Dulce ca mierea,
 Galbăn ca ceara,
 Mândru și curat,
 Cu-a nimăru mestecat,
 Nici câtu-i on grăunț de mac,
 În patru despicat

De la Ardelean Ana, 80 ani, Poienile
 Izei, 2004

4057

Balade

Drăguțul întemnițat

Suflă vântu romanu,
 Îl tăt suflă și-l înflore,
 Fecior tânăr la prinsoare.
 Margă părinți, cu florinți,
 Să-l poată răscumpăra,
 Domnii-o zăs că nu l-or da.
 Mere-o dalbă de drăguță,
 Cu năframă de credință.
 -Domnule solgobirău,
 Slobozi-m drăguțu meu,
 Că de nu li-i slobozi
 Domn, paicea, n-or mai si.
 -Io p-atunci l-oi slobozi,

LAZĂR TEMIAN

Obiceiuri, credințe și practici în legătură cu nașterea

Obiceiurile legate de *naștere* din Vălenii Șomcutei verifică ceea ce se cunoaște în folclorul nostru și în folclorul altor popoare: *seria de rituri de fecunditate de la nuntă, precum și cele legate de sarcină și leuzie își propun să influențeze în bine și mai apoi să facă posibilă intrarea în colectivitate a noului născut, în ciclul de generații ale neamului, alinierea acestuia încă de pe acum la tiparele cunoscute, trecerea de la preexistență la existență* (Mihai Pop, Pavel Ruxăndoi, *Folclorul literar românesc*, Editura didactică și pedagogică, București, 1978, p. 183)

Astfel nașterea marchează *trecerea din lumea necunoscută în lumea albă cunoscută* (*Ibidem*, 180). În acest moment individual, care suportă trecerea, este un izolat în raport cu colectivitatea, fiind un proces de transformare, iar grija colectivității este ca această transformare să se realizeze în forme favorabile individului și destinului lui în viitor: *domină grija pentru integrarea perfectă în această lume, într-un destin individual modelat la nivelul optim al funcțiilor biologice și sociale*. Nașterea marchează *marea integrare a noului născut în destinul său pământesc*. Imaginea actuală a ceremonialului legate de naștere desigur, nu mai este aceeași cu cea arhetipală, ele respectă, atât în Chioar cât și-n localitatea cercetată, contextul structural al tipologiei comune întregului teritoriu românesc (*Ibidem*, p. 183).

Materialul a fost reconstituit cu ajutorul informatorilor, încercându-se să se dea și posibile interpretări anumitor practici.

Perioada prenatală

Obiceiurile în legătură cu nașterea se desfășoară pe o perioadă lungă, deoarece dorința de a avea copii începe chiar de la căsătorie. Ele continuă cu cele premergătoare nașterii, nașterea propriu-zisă, perioada de lehuzie, ceremonialul religios și laic al botezului, precum și alte practici desfășurate pe o perioadă mai îndelungată postnatală și de creștere a copilului.

O dorință de căpetenie a tinerilor căsătoriți este aceea de-a avea copii. Se consideră o adevărată nenorocire pentru familia care nu are copii sau nu poate avea copii, nașterea constituind la întreg poporul român, cât și la alte popoare, *binecuvântare*, iar sterilitatea ca *o urgie cerească, un blestem* (D. Coșmulei, *Datini, credințe și superstiții aromânești*, București, 1909, p. 21). Cultul pentru o familie sănătoasă și grupată sub același acoperiș, compusă din: bunici, părinți, copii, a avut și are o puternică tradiție; la fel și cultul neamului: unchi, mătuși, veri, cumnați. Cu cât familia are mai multe neamuri, cu atât este mai bine *văzută*. O familie fără urmași este privită chiar cu milă, predispusă fiind la pierderea *viței*.

Ciclul obiceiurilor de la naștere este anticipat de elemente incluse în ciclul nupțial: e vorba de riturile de fecunditate. Astfel, se consideră că este bine ca mireasa, în prima dimineață după nuntă, să mulgă vacile ca să aibă copii și lactație bogată. (Maria Petruș, 51 ani, Vălenii Șomcutei, 1992). Dacă nu vrea să aibă copii repede, atunci, în timpul ospățului nunții, să-și țină mâinile sub șezut. De obicei în Vălenii Șomcutei,

Râde râsu, vai de dânsu,
 Nu vede că el îi râsu.

înainte, majoritatea familiilor aveau 4-5 copii, iar astăzi au 2-3 copii. Vestea gravidității era o bucurie pentru familie; pentru familia cu copii mulți era prilej de întristare. Femeia era compătimită *săraca*, iară-i *groasă*. După ce femeia rămânea însărcinată, respectiv *groasă*, își punca atât ea cât și familia, problema sexului viitorului copil: va fi băiat sau fată? De obicei erau preferați băieții, ei fiind purtătorii numelui și continuatorii neamului, de asemenea pentru ajutorul pe care aceștia îl dau la muncile grele și complexe din gospodărie; pe verticală este asigurată. Între semnele prevestitoare se consideră că: dacă femeia gravidă la rău și-n acest timp vine ploaia, atunci va naște băiat; dacă gravida este curată la față, va fi băiat; dacă burta este mai ascuțită va fi băiat; dacă gravida *pofteste acrituri*, va fi fată; dacă are *grețuri* după nimic, va fi băiat; dacă o dor șelele înainte de naștere, va fi fată; dacă-i pune cineva, pe ascuns, sare după cap și femeia-și duce mâna la frunte, va avea băiat.

În perioada de graviditate, grija femeii și a familiei sale era ca aceasta să nu piardă sarcina, să nască un copil viu și sănătos.

Dorințele pe care le au părinții în legătură cu noul născut sunt exprimate în anumite interdicții impuse femeii gravide, în credința că astfel nu va pricinui nici un rău copilului. Unele superstiții și credințe sunt respectate cu strictețe după fazele gravidității. Aceste obiceiuri și practici aparțin categoriei *tabu*, conțin interdicții de forma *să nu faci, să nu spui, să nu privești*.

Femeilor însărcinate le este interzis să facă eforturi mari, să ridice greutate, ca să nu avorteze. Femeia gravidă să nu ia nimic în poală, ca să nu aibă copilul semn pe corp; să nu se uite la morți, ca să nu fie copilul galben la față; să nu-și pună floare-n piept, ca să nu aibă copilul semn pe față; să nu miroase flori, ca să nu-i miroase copilului gura; să nu rupă lemne pe genunchi, ca să nu sughițe copilul; să nu se mire de nimic și mai ales atunci când vede oameni neputincioși, invalizi, ca să nu facă copil la fel; să nu se uite la *tot felul de comedii*.

Dacă femeia gravidă este pofticioasă și vede ceva ce dorește să mănânce, să ceară ca să nu piardă sarcina. De câte ori întâlnește situații de felul acestora sau le încalcă fără voia ei, femeia gravidă să își aducă

Până când, mândră-i găci,
Ce apă-i mai mare-n lume.
-Nici o apă nu-i mai mare,
Ca roua dimineată,
Ce cuprinde obcina
Și pă nime n-a-neca.
-Haida, bade, și mă ie,
Până-s pruncă tinere,
Și io, dac-oi bătrâni,
La nime n-oi trăbui.
Că și perile încă-s pere,
Stau pă creangă șirurele,
Dacă ele bătrânesc,
Pică jos și putăzăsc,
La nimeni nu trăbuiesc.
Și io, dac-oi bătrâni,
La nime n-oi trăbui.
-Io mândrucă, te-aș lua,
Da tu ai doi veri și doi peri
Șuieră-n șuieru meu
Și pășesc în pasu meu.
Pă tine nu te-oi lua,
Până tu ce-i otrăzi,
Pă frate-to cel mai mare,
Ce-i părtaș Sfântului Soare.
-Io frate l-aș otrăzi,
Da nu știu cei otrava.
-Du-te-n fundu gredinii,
Șede șerpoaia cu puii,
Din gură otravă-i cură,
Din coadă pelin picură.
Ie acolo că s-o dus,
Și-o luat otravă-n sân
Și l-o otrăvit de viu.
Și din gură-o cuvântat:
-Tu, fratele cel mai mare,
Să n-ai parte-n altă cale,
Tu, fratele cel mai mic,
Să n-ai parte nici un pic.

Fotografie din colecția Lucian Comșa: *Rucar*, 1943.

Banu muncit cu greu, nu să prăpădește ușor.

De la Tivadar Anuța, 60 ani, Rona de Jos,
2005

4058

Călătoria fratelui mort

Frunză verde tulburea,
 Avea Lena nici ca ea:
 Tri feciori și-o fată mare,
 Lena cea veselă are.
 Subțire și-încântătoare,
 Ruptă dintr-un raz de soare.
 Mult cu mă'sa sămăna,
 Deci Lenuță-o boteza,
 Pe numele maică-sa.
 Câți feciori o fost prin țară,
 Tăți o vinit să o ceară.
 Mândri și viteji feciori,
 O vinit ca pețitori.
 Deci Lenuța, cu mirare,
 Răspundea la fiecare:
 - Îs prea tânără și-așa,
 Și-ncă nu m-oi mărita.
 Numai la urmă s-arătară,
 Pețitori din altă țară.
 Lenuța, căci îi videa,
 Maică-sale așe-i zicea:
 - Vezi, iubită maica mea,
 Din voinicii aiștia doi,
 Care-o zinit azi la noi,
 Mie-mi place unu tare,
 La măs și la căutare;

aminte că este însărcinată și să-și spună în gând *Doamne feri de rău*. Desigur că interdicțiile superstițioase pot fi și mai numeroase și dovedesc un anumit nivel al mentalității populare. *Oricum s-ar explica superstițiile, observa Artur Gorovei, și rămâie chiar în veci neexplicate...e bine să le cunoaștem, căci numai prin cunoașterea lor ne putem explica unele acte care ar părea că nu au nici o noimă*. Dacă o familie avea mulți copii și nu mai dorea să aibă, apela la diferite practici de întrerupere a sarcinii. Majoritatea acestora era foarte periculoasă, practicarea lor provocând de cele mai multe ori moartea femeii (în sat au fost asemenea cazuri). În acest scop femeia își pune *spânz sau pelin*. Satul dezaproba asemenea practici.

Nașterea propriu – zisă

În jurul fenomenului propriu – zis al nașterii, apar rituri menite a ajuta sau grăbi îndeplinirea acestuia.

Când se apropie vremea ca femeia să nască, ea trebuie să fie pregătită și cu cele trupești și cu cele sufletești. Asistarea nașterii precum și toată desfășurarea ritualurilor legate de venirea pe lume a unei ființe umane, de integrare a ei în familie și neam, în comunitatea satească, au fost și sunt îndeplinite, prin tradiție, de moașă. Spre deosebire de alte manifestări populare, femonul moașei a fost destul de insensibil în fața tendințelor de înnoire, dovadă că moșitul se mai practică și acum. Rolul pe care îl are moașa în obiceiurile de naștere face din ea unul din actanții principali ai acestui ciclu, nu numai în ce privește practica medicală propriu – zisă (azi aceasta este eliminată), ci și în îndeplinirea unor acte rituale. În Vălenii Șomcutei, obligatoriu, la naștere trebuia și trebuie să fie moașa, s-o numim sufletească (existând mai demult perioade când la naștere asista și moașa satului). Obligatorietatea participării moașei s-ar explica, în parte, prin natura socio – familială a obiceiului, cunoscut fiind conservatorismul practicilor efectuate de grupuri relativ restrânse, ca și prin importanța evenimentului – nașterea – ce-l prilejuiește.

Nu este obligatoriu ca moașa să fie neam cu femeia însărcinată, dar există obiceiul de a se păstra aceeași moașă la toți copiii pe care aceasta îi va avea, dacă nu interveneau neîțelegeri mari / între familii. Moașa trebuia să fie o femeie măritată sau să fi fost măritată. Între familia lehuzei și familia moașei se stabilește o legătură similară celei consanguine, legătură ce se reflectă în apelativele de *nepoată* și *nepot* cu care se adresează mamei, respectiv copilului. Calitatea de rudenie este extinsă și asupra soțului, pentru că nepotul îl va numi *moșoi*. Moașa va fi considerată *mamă* pentru copil.

Când moașa aparține aceleiași neam, prioritară se consideră legătura stabilită prin *moșit*, ca o consecință rezultată din vechea organizare a familiei. Moașa este chemată de soțul lehuzei, de obicei când femeia începe să aibă dureri (familia o numise dinainte).

Dacă femeia nu poate naște ușor, moașa, împreună cu cei care asistau, chiar și soțul în Vălenii Șomcutei, îi puneau haine încălzite împrejur. Era chemată unori și o femeie mai bătrână, care *nu era gre la vorbă, să ajute*, adică s-o îmbărbăteze cu cuvinte.

În momentul nașterii, cei ai casei citeau cărți de rugăciuni *ca să-i ajute D-zeu să nască cu bine*.

Popa are mână numa de luat.

Era obiceiul, dacă nașterea era grea, să se *ținghilească* la biserica veche un clopoțel, păstrat anume în acest scop. Acesta va fi folosit, în mod obligatoriu, și la moartea celui care l-a folosit la naștere.

Imediat după naștere, moașa taie *buricu* (cordonul ombilical).

Buricu tăiat era uscat și se puna la păstrat într-o cutie, pentru că *asa-i bine*; în altă variantă, *buricu* împreună cu *locuțu* (placenta) era bine să se îngroape în casă, sub masă.

În cazul în care femeia nu mai dorea alți copii, îngropa *buricu*, *locuțu* și *un cuțat* sub un pom.

Tăierea cordonului ombilical reprezintă ruperea simbolică a legăturii copilului de mama sa. Din acest moment, el aparține moașei (nu numai familiei) și prin ea comunității sociale.

Dacă femeia naștea greu, încă înainte de fi născut copilul, acesta primește un nume și este închinat lui D-zeu, pentru a îndepărta pericolul morții la naștere.

După naștere, moașa-i făcea copilului prima *scaldă*. Apoi îl înfășa strâns, să-i fie mâinile și picioarele drepte, îl pune în pernă și-l așeza pe un masă, ca să fie de *cinste ca masa*, să fie *om în casa sa*; era așezat pe un ziar *ca să fie deștept*. Alături de copil se mai pune fus, dacă era fată, sau coasă, dacă era băiat, ca să-i fie dragă munca.

Imediat după ce naștea, era obiceiul să i se pună copilului în mână creion sau cărticică *ca să fie învățat*.

Credința comunității era încă, dacă copilul s-a născut noaptea, va fi mai prost; dacă s-a auzit plângând va avea glas bun. Uneori mama-i da copilului să bea prima dată apă dintr-un clopoțel *ca să aibă voce bună*. Apa primei îmbăieri se arunca într-un loc unde să nu fie călcată în picioare, sau pe flori, dacă era fată, ca să fie frumoasă și să fie dragă feciorilor, sau la rădăcina unui pom (*oltoan*). Aruncarea acestei ape la rădăcina unui pom ar putea însemna și înfrățirea copilului cu copacul. Aceasta înfrățire se bazează pe credința generalizată că în vârful arborelui era scrisă soarta copilului. Înfrățirea între om și plantă, pe planul relațiilor biologice, ține de un străvechi mit natal al dendrolatriei locale. Dacă se întâmpla să moară copilul imediat după naștere, fără să fi fost botezat de preot, ear credința că acesta *fîind necurat* se va transforma în strigoi. De aceea era îngropat la marginea cimitirului sau în afara lui. Dacă a fost botezat, copilul va deveni *injer*.

Exista, în Vălenii Șomcutei, credința că soarta copilului atârână și de ursitori (*ursoi*). Acestea mergeau în prima noapte după nașterea copilului la fereastră și spuneau cum va fi viața acestuia.

Soarta copilului putea fi prevestită și de un om bătrân, care umbla cu o carte *grohomnic* din care citea *ce-i era scris* fiecărui om. (presupunem că este vorba de un zodiac).

Perioada de lehuzie

Perioada de lehuzie este intervalul de 6 săptămâni de la naștere, când acționează o sumedenie de interdicții, atât privitoare la noul-născut, cât și la mamă: lehuza nu are voie să plece de acasă, nici să iasă din odor (curte); să nu meargă la fântână până nu era botezat copilul, *ca să nu ia vreo boală din acel loc*; să nu calce pe ceva și să-și piardă laptele; să nu meargă la biserică, pentru că nu era *curată*.

Că-i înalt și subțirel,
Și m-oi duce azi la el.
Doi frați a Lenii striga:
- Pă Lenuța nu o da,
De noi nu o-nstrăina.
Numa unul cel mai mic,
Constantin, copil voinic:
- Dă, mamă, pă Lenuța,
- Căci de te-a ajunge dor,
- Io-ți rămân doară fecior.
Și la dânsa duce-m-oi,
Și-acasă aduce-oi.
Tăt la vară-n sărbători,
Și la iarnă-n șezători!
Doi frați a Lenii striga:
- Pă Lenuța nu o da,
De noi nu o strămuta!
Numa unul cel mai mic,
Constantin, copil voinic:
- Dă, mamă, pă Lenuța!
Căci Leana să dupleca,
Pă Lenuța-o mărita.
Și-au dat bunul Dumnezeu
Multă boală și mult rău.
Și-o murit cei tri feciori,
A Lenuții frățiori.
Constantin încă-o murit,
Gândul nu și l-o plinit.
Lena singură rămasă,
Fără de feciori în casă,
Cu o biată mătă-n vatră,
Și-accie friptă și arsă.

Unde-s mai multe mînuri, lucrul sporește.

Tăt ofta și cuvânta
 Și din gură blăstăma:
 - Constantine, Constantine
 Blăstămat să fii de mine,
 Blăstămat de maica ta,
 C-ai dat tu pă Lenuța!
 Pământul nu te primea,
 Țărna nu te mai voia,
 Lutu-afară te izbea.
 Pământu îl asculta,
 Afară de viu îl da,
 Constantin din greu gemea,
 Și din gură cuvânta:
 -Sălăș, mândru sălășel,
 Fă-te-un șoim de călușel,
 Iar, tu pânză de-nvălit,
 Fă-te chepeneag iubit!
 Tu, cruce de la picioare,
 Fă-te-o spadă lucitoare,
 Iar tu, Doamne, mă învie,
 Dă-mi putere astăzi mic.
 La Lenuța duce-m-oi,
 Și-acasă aduce-oi,
 Căci maica m-a blăstemat,
 Și blăstemul s-o legat.
 Ca să-mi dezleg blestemu,
 Că-mi apasă sufletu.
 Dumnezeu l-o ascultat,
 Putere de viu i-o dat,
 Iar sălășelul îndată,
 Șoim de călușel s-arată,
 Și pânza ce de-nvălit,
 Făcui căpeneag iubit,
 Și crucea, de la picioare,
 Făcui spadă lucitoare.
 - Zboară, murgule, cu mine,
 Zbor alături de tine.

Alte interdicții se referă la îmbrăcămintea copilului și la apa în care este îmbăiat: scutecele și celelalte haine ale copilului nu e bine să rămână afară, pe sfoară, după apusul soarelui și peste noapte, pentru ca să nu fure duhurile rele *bărbăția* băiatului sau fertilitatea fetelor; apa de la îmbăiere să nu se arunce după asfințitul soarelui, numai a doua zi; laptele rămas de la fătă să nu fie aruncat numai pe flori, ca să nu-și piardă mama laptele; copilul să nu fie lăsat singur în cameră ca să nu se sperie; să nu se apropie de copil femeie în perioada ciclului menstrual, ca să nu-l *spurce*. Oricine intra în camera unde este copil mic, indiferent de sex, la plecare să-și ia o *scamă* de pe haină și să o pună pe leagăn zicând: *să-ți rămâie somnu și fătă*.

Pentru ocrotirea copilului, pentru a-l feri de duhuri rele, pentru a nu fi deochiat, copilului i se lega la mână un *gondolaș roșu c-on bănuț de-arjint*.

După primul somn de pe masă, noul-născut este așezat în leagăn, care în prealabil, a fost afumat cu tămâie pentru îndepărtarea răului. În leagăn se mai pune o *pană* ca să nu se sperie copilul, cu aceasta se va cota copilului *de plâns rău*. Altă informatoare, Maria Buhai, relatează că în leagăn este bine să se pună tămâie, cârtică de rugăciuni, până și cuțit pentru *căutat de spăriet*.

Leagănul, în care era pus copilul, era făcut din lemn, de multe ori fiind ornamentat cu mici sculpturi.

Mai demult copilul era pus în *belceu* - un fel de covată așezată pe o capră de lemn, pe care se legăna.

Pentru a adormi mai ușor, copilului i se cântau cântece de leagăn sau cântece de dor:

A, a, a, puiu mamii,
 Du-te câine nu vinii,
 Că pruncu nost a durni.
 Du-te câine nu-nturna

Puiu mamii s-a-abua.
 Abua, puiu mamii
 Că de mâni, de-alaltă mâni
 Țăță stearpă te-apleca
 Și străini te-or legăna.

În cazuri de boală sau de sperietură, cele mai la îndemână leacuri erau descântecele, acele formule stereotipe cărora li se atribuie forța magică de a vindeca și care aparțin medicinei empirice.

Practicarea descântecelelor este determinată de situații individuale, cu caracter imprezvizibil, care depășesc cursul normal al vieții, întrerup sau periclitează realizarea destinului individual, funcția lui fiind aceea de a elimina imprezvizibilul, abaterea de la normal și de a reda vieții mersul ei firesc. Descântecele s-au practicat din cele mai vechi timpuri și se mai practică și-n zilele noastre, avându-se încredere în forța vindecătoare a acestora. În Vălenii Șomcutei, de obicei, cele care descântă sunt bunicile, femei bătrâne și *curate*.

Practica descântatului este variată, folosindu-se numai formula rostită, alteori, pe lângă aceasta se întrebuițează diferite obiecte: apă neîncepută, cărbune (foc), plantă, pană, cuțit, lemn (așchie). Elementul principal în practica descântatului îl constituie apa – de obicei neîncepută sau sfințită, la fel cărbunele stins în apă, care are menirea de a vindeca orice boală, la fel, cuțitul.

Redăm câteva descântece:

–*de spăriet*: dacă copilul s-a speriat și plânge într-una, se folosește pană

Să taci din gură și pacea-i făcută.

pună în leagăn, cu care se atinge copilul spunând:

Tu spărietoare mare,	Din tăte vinele lui,
Tu alcargă mai tare	Din creștetu capului,
Că pe Mărie o apucat-o	Din crângu nasului,
Spărietu cel mare	Din jene de su sprâcene,
Prin trântitu ușilor,	Eu cu pana mătura-l-oi,
Prin cântatu cocoșilor,	Și-n gozu căsî țâpa-l-oi,
Prin mneunatu mătălor,	Pruncu să rămâie curat,
Prin gârditu cânelui,	luminat,
Prin toitu părințelor,	Ca maica care l-o făcut,
Eu bine aleje-l-oi,	Ca din zâua de astăz
Eu bine culeje-l-oi	Să doarmă, să se hodinească,
	Până mâni să nu se trezească.

-de deochi: dacă copilul se îmbolnăvea i se *cota de deoti*.

Se pune într-o cană apă neîncepută sau sfințită și se alegeau 9 cărbuni din vatră, pe care-i arunca aprinși, și pe rând, în apă, numărând de la 9 la 1 și spunând:

Ceas bun, ceas rău	Merem la Iuân
Să fie leacu de la mine	Să-l junghiem,
Și de la D-zeu.	Să-l mâncăm,
Îl cânt și-l descânt,	Zî de moarte să-i spunem.
De la masa meargă	Voi acolo nu merjeți,
De la casa mea,	Merjeți în mare, peste mare,
Pe cale, pe cărare,	Acolo este on pește gras în jos
Când am fo la mnez de cale	Și-l mâncați, și-l beți
Mă-ntâlnii cu nouă strigoi,	Ca Iuân să rămâie
Cu nouă muroi:	Curat, luminat
Unde merjeți voi muroi?	Cum D-zeu l-o lăsat
	Ca maică-sa care l-o făcut

Acest text se repetă de nouă ori și la fiecare număr se aruncă un cărbune în cană făcându-se deasupra cănii semnul crucii. Cu apa în care s-au stins cărbunii se unge copilul pe frunte, pe piept, în palmele mâinilor, făcându-se semnul crucii. Apoi i se dau trei înghițituri de apă să bea. Restul apei se aruncă la țâțana ușii.

Dacă copilul nu avea somn, i se descânta la tăietorul de lemne: luau nouă așchii de lemn și, în timp ce se descânta se aruncau pe rând, peste cap, numărând de la 9 la 1. Textul se repeta pentru fiecare așchie:

Tu, fată mare, de pădure	La pruncu tău
Tu ai prunc, io am fată	Și adă la fata mea
Hai să ne-nucrim.	Semnul cel bun
Vină, du plânsu de la fata mea	Pe care D-zeu i l-o dat.

Dacă într-o familie mor copiii, aceasta neavând noroc la copii, ultimul care se naștea era vândut unei femei sau unui bărbat care avea copii mulți și sănătoși, dându-l pe copil pe fereastră și spunând:

Doamne, Maică	Vând pruncu la Anica
Sfântă Fecioară	Ca să fie a ei și să trăiască.

Femeia de afară răspunde: *Să-ți trăiască copilul cum trăiesc ai mei* și primește simbolic câțiva bănuți. Apoi aceasta-i va schimba numele de botez dându-l apoi mamei, moment în care-i spune și noul nume, pe care-l va folosi de acum înainte familia. Numele nou nu va fi unul din

Zboară, murgule, pă cale,
Că zbor în urmele tale!
În cinci zile lungi de vară,
El o tot călătorit,
Puținel o hodinit.
Când o fost a șasea zi,
Soarele când răsări,
El la Lenuța sosî.
Lenuța căci îl videa,
Către el așe zicea:
- Hei, tu, frate Constantine,
Ce dor te-a adus la mine?
Nouă ai, vezi, o trecut,
De când vești nu mi-ați
trimăs,
Nici carte nu mi-ați scris.
Doi frați ai mei să-nsurără,
Ei pă gânduri să luară,
La nuntă nu te chemară.
- Eu țâ-s frate, mai cu dor,
Și, fiindcă-acum mă-nsor,
Am grăbit aici, de-i vrea,
Vină dar la nunta mea.
- Spune-mi drept, tu, frate,
mie,
De mă chemi la jălănie,
Să iau cai negri și hinteu
negru,
Să pornim frate pă-ntregu.
- Eu îți spun drept, soră, ție,
Că te chem la veselie.
Și ei mândru s-o gătat,
Și cai suri la hinteu alb,
Și amândoi a plecat,
Pă un plai scâldat în soare,
Pân-fânețe numai floare,
Când în cale ei intrau,
Munții răi din grai grăiau,
Păsările-i urmăreau.

De când soarele îi soare,
 Și pă câmp îi floarea floare,
 Și de când îi lumea lume,
 N-o mai fost așe minune:
 Să margă viu cu mortu,
 Tăt alătura cu codru.
 Constantin din greu gema,
 Și din gură cuvânta:
 - Auzi, dragă Constantine,
 Cum vorbesc munții de tine?
 Ei păzească-și cântecu,
 Cum păzim noi umbletu.
 Ei să fie cu cântatu,
 Noi să fim cu ascultatu.
 În cinci zile lungi de vară,
 Ei o tot călătorit,
 Puținel o hodinit.
 Când o fost a șesea zi,
 Soarele când răsări,
 Sătuțul lor îl zări.
 - Lenuț, cu al tău căluț,
 Vino mai cătilenuț!
 Că eu cu al meu călușor,
 Am să merg mai tărișor,
 Ca să dau mamii de știre,
 Să facă bună primire,
 Să aștearnă mesele,
 Să umple paharele.
 Nu la masă pă cuvânt,
 Ci de-a dreptul la mormânt.
 - Hei, tu șoim de călușel,
 Schimbă-ți fața-n sălășel,
 Și tu chăpeneag iubit,
 Fă-te pânză de-nvelit,
 Și tu, spadă lucitoare,
 Fă-te cruce la picioare,
 Iar tu, Doamne, Doamne
 sfânt,
 Dă-mi iar locul din mormânt!
 Ie, sârmana, se gândea,
 Că frații vor aștepta,
 În prag o a întâmpina,
 Da-n zadar îi pacostea;
 Când de sat s-apropia,
 Staulu-i stricat și gol,
 Iarba mare prin ocol,
 Ie la ușe alerga:
 - Deschide, mamă, ușa,
 Că eu ți-s, Lenuța ta!
 - Du-te, ciună, la focu,
 Nu-mi amări sufletu.
 Du-te-n foc și-n multe rele,
 N-amări zilele mele!
 Cu picioru-n ușe-o dat,
 Ușa-n tri s-o despicat,
 Și la masă-o alergat:

Calbor (1925)
 Fotografie din colecția Lucian Comșa: Calbor, 1925.

cele date copiilor din familia *fără noroc*.

O altă informatoare ne relatează un fapt asemănător la care a luat parte: într-o familie au murit mai mulți copii, unul după altul. Al cincilea copil a fost fată, iar familia respectivă a chemat-o pe ea ca fată fecioară, să cumpere copilul. Se poate afirma că în acest caz, viața copilului a fost pusă în legătură cu puritatea fetei fecioare.

Ritualul vindecării copilului se desfășoară cu foarte multă seriozitate. Aceste practici de vindere și schimbare a numelui copilului sunt considerate practici rituale cu caracter magico-religios, menite să ferească copilul de nenorociri, boli etc. Obiceiurile își au obârșia în perioade foarte îndepărtate (*Graiul, etnografia și folclorul zonei Chioar*, p. 256). Credința în acest act este atât de înrădăcinată în mintea sătenilor, încât după săvârșirea lui, toată lumea credea că acest copil, astfel vândut și cu nume nou, nu mai este în primejdie și că va trăi.

Tot la moartea repetată a copiilor dintr-o familie, era obiceiul să se schimbe moașa și nănașa. Moașă era aleasă acum o fată fecioară căreia i se da, tot pe geam, copilul să-l ducă la biserică, pentru botez.

Dacă un copil era bolnav, boala fiind considerată grea sau incurabilă, se practica aruncatul hainei copilului peste casă. Acolo unde cădea, haina era îngropată și o dată cu ea și numele copilului, din acest moment copilul primind nume nou. În cadrul obiceiurilor și practicilor legate de naștere, un loc important îl ocupă botezul. Manifestările legate de acesta au același sens integrator. Ele au menirea de a asigura copilului statutul socio-familial ce-l va însoți până la cea de a doua trecere, căsătoria. Ceremonialul laic și religios al botezului nu se desfășoară la o dată fixă sau la o perioadă exactă de la naștere.

Dacă copilul este slab sau bolnăvicios, se grăbește actul botezului, pentru a preîntâmpina pericolul ca acesta să rămână nebotezat. (Am văzut într-o secvență anterioară că dacă copilul moare nebotezat, în credința localnicilor el devine strigoi, iar dacă a fost botezat, devine înger). În mod normal, în Vălenii Șomcutei, copiii se botează la 2-3 săptămâni după naștere.

În actul botezului nu ne întâmpină numai elemente religioase, desigur și acestea cu semnificații magice, în special apotropaice, ci și similitudini

Nu linge unde-ai șoptit.

cu ceremoniile de inițiere totemice în special în privința dării de nume, care aducea înrudirea celui inițiat cu strămoșii săi totemici și prin urmare cu întreaga lume. Alături de moașă, un rol principal în cadrul ceremonialului de botez revine nașei. De obicei, nașii care i-au cununat pe tineri trebuie să le boteze copiii. Numai în cazuri deosebite, care-i împiedică, se caută alți nași, aleși dintre rudeni, prieteni sau vecini. Între nași și fini se stabilesc legături puternice de familie. Ei sunt considerați părinți spirituali ai copilului pe care-l botează și ori de câte ori va avea nevoie de ajutor, aceștia i-l vor da.

Numele copilului se alege în funcție de mai multe criterii: în mod tradițional, pentru păstrarea numelui în familie, se dădea numele bunicului, mai rar al tatălui; se lua în considerare sărbătoarea cea mai apropiată de momentul nașterii, în acest caz, dându-se numele sfântului respectiv din *călunderi*; numele putea fi ales de ceilalți copii din familie. De obicei copilul primea un singur nume. Cele mai frecvente erau: Gheorghe, Ioan, Vasile, Dumitru, Todor, Maria, Iuliana, Ana, Reghina. În ultimul timp au început să pătrundă în sat nume mai puțin cunoscute de locuitori, sub diferite influențe: nume de actori și cântăreți *la modă*, nume cu rezonanță străină. Se dau acum câte două nume copiilor. Pentru botez și pentru ospățul care urmează acestuia, invitațiile se fac cu puțin timp înainte. Sunt chemate neamurile apropiate: frați, surori, nași, veci, prieteni. Moașa și nașa fac pregătiri speciale, deosebite de ale celorlalți. Nașa aduce la botez *crușma* - 2 metri de pânză nouă – din care, obligatoriu, se va face o hăinuță pentru copil. Acest material trebuia să fie neapărat nou, fiindcă altfel copilul ar umbla dezbrăcat pe lumea cealaltă. Observăm aici o credință străveche care atribuie hainelor calități magice. Botezul se face la biserică și copilul este dus până acolo de moașă. Preotul săvârșește botezul după regulile religiei ortodoxe. În timpul botezului moașa ține copilul sub patrafir la molitvă, apoi preotul face molitvă și moașei. Nașa zice *Credeul* și-l leapădă de Satana (în închină lui Cristos), apoi preotul îi unge cu mir în palme, la picioare, pe piept, pe frunte; îi tunde câteva șuvițe de păr și-l udă cu apă sfințită. Nu este obiceiul de a se cufunda copilul în apă, preotul îi toarnă puțină apă pe cap. Prin acest act copilul se curăță de păcatul lui Adam și Eva, care-au zămislit pe Cain și Abel, iar ridicarea din apă semnifică înălțarea din vechiul păcat, a lui Adam și al Evei. Nașa dă *crușma* (haina botezului) cu care preotul acoperă copilul după stropirea cu apă. Dacă sunt mai multe nașe, copilul este dat de la una la alta, astfel ca fiecare să poată zice ceva, să participe la botez. Când se întorc de la biserică, nașa este aceea care aduce copilul. Ea intră prima în casă și-l așează pe copil pe masă, urându-i noroc, sau era pus *în lădoi să fie bun*, să nu plângă.

Mai demult, primea pentru botezul fetei o găină, iar pentru botezul unui băiat un cocoș. Azi primește bani.

După botez, moașa spăla mâinile mamei

Fotografie din colecția Lucian Comșa:
Miri, Calbor, 1945.

Mincinosul te face mincinos.

-Vezi, măicuță, ai blăstămat,
Și blăstămu s-o legat.

- Constantine, Constantine,
Cum m-ai amăgit pe mine,
Ca să plec p-on drum cu tine.
Blem, măicuță, la mormânt,
Și dezleagă blăstămu,
Că-i apasă sufletu.
Nu-i destul c-ai blăstămat,
P-un copil nevinovat.
Acum mă blăstemi pe mine,
Da te blastăm eu pe tine,
Ca pământu pân urgie,
Să te-nghițească de vie.

De la Doca Ivănciuc a lui Stețcu, 66 de ani, Bârsana, 13 aprilie, 1973

4059

Ilincuța Șandrului

Andilina, ce frumoasă,
Șede la mă-sa și coasă.
Nu știu coasă sau descoasă,
Văd că lacrimile-i varsă.
- Andili(nă), draga mamii,
Vin, la tine a peți,
Turcii și cu poganii.
- Mamă, unde să m-ascund?
- Anddeli(nă), draga mamii,
În lada, cu talerii.
- Talerii-or țurgălui
Și pă mine m-or găsi
Mamă-oi fugi, pă sub nori,
În grădina ce, cu flori.
Nu gătai de cuvântat,
Turcii la poartă-o străgat:
- Nu viniți', turcuț', la mine,
N-am fete de măritat,
Nici feciori de însurat.
- Ei, taci, tu căte bătrână,
C-ai avut pă Andilina.
- O-am avut și-o-am petrecut,
Astăz' îi săptămâna,
De când i-am săpat groapa.
De nu vreți, haide și vez',
Cununița-n cuieriță
Și cizmele, pă lădiță
Și hainele, în dulap,
N-am fete de măritat.
- De nu ne ducem nurori,
Haidați' să ne ciuntăm flori.
O floare, când o ciuntat-o
Pă Anghelină-o aflat-o.
-Lasă-mă turcuț de mână,
Să-m' clătesc inelele,
Că mă dor jejitile.

De mână, când o lăsat,
 Le-n apă s-o aruncat.
 - Decât să mă duc cu tine,
 Cu apa unde-i mai bine.
 Decât să mă duc cu voi,
 Mai bine mă duc cu sloi.
 Decât noră turcilor,
 Mai bine hrană peștilor.

De la Ileana Paul, 75 ani, Breb, 2005.

Colecția RODICA SIBIAN

Colinde

4060

Pă cel deal cu stângenile
 Doru m-o ajuns
 Lumea me, tăt a me
 Mândru-și-ară plugurile
 Nu ară ca unu
 Ca unu ca Uănuțu
 Rău hiruț că le-o pticat
 Că, le zac drăguțale
 Da nu zace ca una,
 Ca una, ca Marișca
 C-o poartă cu scândura

și curăța copilul cu o cârpă înmuiată în apă, inclusiv *gurița i-o ștergea ca să-i miroasă întotdeauna frumos și să fie curat ca acum*. Pentru aceasta moașa era răsplătită cu o *ștergură*. Mama copilului trebuie să-și răscumpere copiii de la moașă și nănașă plătindu-le cu o *zadic* (de cap sau de după cap).

La ospățul de botez, mai demult, nu prea se dădeau daruri, iar ospățul era destul de sobru. În zilele noastre se face cu destul fast, uneori participând și *taroste* și chiar *ceatără*.

În timpul mesei se fac urări pentru copil, părinți, *moșii* și nașii acestuia. Veselia și buna dispoziție nu trebuie să lipsească de la aceste petreceri pentru că ele marchează un început care trebuie să fie favorabil noului născut. La șase săptămâni de la naștere i se face numai molitva la biserică. Cu acest prilej, dacă noul născut este băiat este închinat la icoane. De acum încolo femeia este considerată *curată* trupește și sufletește și se poate integra normal vieții de colectivitate. Se observă că unele credințe, superstiții și practici magice legate de acest ceremonial există doar în memoria informatorilor, iar altele, destul de reduse, se mai păstrează și se practică. Desigur că unele se dotorează și faptului că nașterea are loc nu casă, ci la maternitate.

Demn de reținut este faptul că locuitorii satului acordă o importanță deosebită actului nașterii atât ca obicei, cât și ca funcție socială. În grija pentru sănătatea fizică și morală a copiilor, în continuare, și integrarea lor în societate este un adevărat cult. Acest lucru se poate observa și în perpetuarea unor obiceiuri și rituri care urmează în viață, până la căsătorie. Unul dintre acestea, pe care îl descriem în continuare, este *cuprinderea de surate*.

Obiceiul trebuie încadrat în practicile de înfrățire, foarte vechi atât la români, cât și la alte neamuri.

Majoritatea cercetărilor de la noi n-au studiat trăsăturile proprii ale practicilor de înfrățire în societatea românească, de cele mai multe ori considerând înfrățirea un împrumut sau o influență din afară. Cercetările mai noi dovedesc că obiceiul s-a perpetuat până astăzi; instituția înfrățirii a fost cunoscută din societatea românească în toate orânduilele sociale care s-au succedat de-a lungul istoriei, anumite practici dăinuind până astăzi.

Forma specifică de înfrățire în Chioar este *cuprinderea de fărtați* și ea se se mai practică în sate ca: Preluca Veche, Preluca Nouă, Dealu Corbului, Aspra, Jugăstreni, Vima Mare, Buteasa, Codru, Schelbe, Coaș, Berchezoaia, Trestia și Fânațe.

Dacă în aceste localități este cunoscută, în general, înfrățirea între persoane căsătorite (excepție, la Coaș, unde se cuprind și tineri chiar de 12 ani), la Vălenii Șomcutei înfrățirea se face de la 7 până la 16 ani, obiceiul practicându-se numai la Paști.

Obiceiul cuprinderii de fărtați nu se mai practică de multă vreme, în schimb cuprinderea de surate se mai face încă sporadic. Menționăm că obiceiul cuprinderii de surate este destul de rar întâlnit, fiind semnalat în Almaș și în Bihor.

În localitatea cercetată de noi obiceiul cuprinderii de fărtați și surate se făcea în felul următor: copiii, băieți și fete, cu diferite ocazii, de obicei în săptămâna dinaintea Paștilor, la diferite jocuri, se înțelegeau să se

Tâlharul strigă după tine, tâlhar!

prindă fărtați și surate, apoi spuneau mamelor dorința lor. Acestea le făceau câte o pască (păscuță), le pregăteau vin îndulcit și ouă roșii, iar în ziua de Paști, după procesiunea religioasă, se adunau la unul (una) dintre ei (ele) și acolo schimbau între ei pasca, ciocneau ouăle și se *uspătau* spunând: *Să trăiești, fârtate!, Să trăiești, surată!* Dacă ouăle nu se spărgeau la ciocnire, se spunea: *Așe să hie de tare pretenia dintre noi, că și ouăle aieste care nu s-o spart, și mai tare.* Apoi mergeau unul de la altul (una la alta) și continuau ospățul: *Să prind pă după cap și mărg la biserici în țintirim și să joacă împreună.*

Ei rămâneau prieteni buni reînnoindu-și fărțiția sau surătăția în anul următor, tot la Paști. Când erau mai mari se ajutau la diferite lucruri, umblau împreună la colindat.

Numărul celor din grup varia de la doi până la șase. Se adresau cu *fârtate, surată* între ei (ele) (Margareta Onț, 36 ani, Vălenii Șomeutei, 1992).

Un informator, Hăgan Teodor, ne spunea că se obișnuia ca în ziua de Paști, după sfințirea paștilor, sătenii să rămână în jurul bisericii, unde erau mese de piatră și se *ospătau*.

De obicei se ospătau fărtați între ei și suratele între ele. Între timp, acasă, copiii se cuprindeau fărtați și surate, fiind într-un grad de intimitate mai mare.

Comparând cu alte cercetări din zona Chioar, cuprinderea de fărtați și surate de la Vălenii Șomeutei întrunește trăsături comune doar în privința raporturilor dintre fărtați și surate, potrivit cărora ei devin prieteni și se întovărășesc în toate momentele vieții, în plus, aici, obiceiul are o largă deschidere înspre riturile de trecere, mai ales vorbind de cuprinderea suratelor.

Însurătățirea este expresia necesității unei prietenii intime, care ocazională încredințarea gândurilor de taină la o vârstă când apar sentimentele iubirii și fetele se vor pregăti de căsătorie.

Astăzi obiceiul apare pe scară foarte redusă, limitându-se la o împrietenire obișnuită, care păstrează din *legile* anterioare: ajutorarea în muncă, participarea împreună la petreceri, destăinuiri intime reciproce, ospătarea reciprocă.

Fotografie din colecția Lucian Comșa: *Călusari*, Comana de Jos, 1945.

În față te linge, în dos te frige.

Pă la tăta vranița
Și i-o luat ptiță de-o graiță
Să-i hie p-a ii viață
Și i-o luat ptiță de-on ban
Să hie p-a ii șohan.

Clarița Voicu, 67 ani, Finteușu-Mic, 1983

4061

Aci-i fata ce frumoasă
Mândru și-o gătat în casă
Pă la blide șterguri mândre
Pă la pat până de brad
Pă la uși cu flori de rugi.
În cornu cuptorului
Îi floarea bujorului
Pă la masă până trasă
Da la masă cine șede
Șede fata ce frumoasă
C-on păhar galbân în mână
Cine vine tăt întină
Hiuai fata alduită
Dimineață-n liturghie
Și sara-n vicernie.

Clarița Voicu, 67 ani, Finteușu-Mic, 1983

4062

Hai linu-i, linu-i flori de stin
Staț feciori să vorovim
Să sărim în ce grădină
În grădină-i o fântână
Pă fântână-i bosâioc
Pă margini pară de foc
Gazda-n casă ne-a t'ema
Uare gazda ce ne-a da
Colacul di după masă
Și pă fiica ce frumoasă.

Clarița Voicu, 67 ani, Finteușu-Mic, 1983

4063

Aci-i fata ce frumoasă
Mândru și-o gătat în casă
Pă la blide șterguri mândre
Pă la pat până de brad
Pă la uși cu flori de rugi.
În cornu cuptorului
Îi floarea bujorului
Pă la masă până trasă
Da la masă cine șede
Șede fata ce frumoasă
C-on păhar galbân în mână
Cine vine tăt întină
Hiuai fata alduită
Dimineață-n liturghie
Și sara-n vicernie.

Clarița Voicu, 67 ani, Finteușu-Mic, 1983